

Šajā rakstā vācu antroposofs Martins Barkhofs analizē atšķirības starp Rietumu un Austrumu cilvēku pasaules redzējumu un sajūtām, kas saistītas ar šo ģeogrāfisko reģionu specifiskajiem uzdevumiem. Viņš pievērš īpašu uzmanību Vācijas tiešajiem kaimiņiem, t.i., Vidusaustrumeiropas valstu iedzīvotājiem, un parāda ceļu, kā sasniegt savstarpēju saprašanos. Tā kā Baltijas valstis arī faktiski pieder šai ģeogrāfiskajai starpjoslai starp Viduseiropu un Krieviju, pieņemu, ka šie antroposofijā balstītie apsvērumi varētu būt noderīgi arī mums.

Martins Barkhofs

RIETUMI UN AUSTRUMI – VAI TIKAI PRETRUNA?

Kas motivē mūsu poļu, čehu un ungāru kaimiņus?

Vai mēs varam just tikai rietumeiropējiski?

Ciktāl sniedzas mūsu inteliģence un empātija?

Tikai tas, kurš domā plaši un iztur pretrunīgas jūtas, sapratīs "Austrumus".

"Austrumi" Eiropas Savienībā izskatās nelieli, ne pārāk svarīgi. Mēs parasti neredzam, vai labāk sakot – nejūtam, cik intensīva saikne pastāv starp Poliju, Ungāriju, Čehiju, Slovākiju, Rumāniju u.c. un milzīgo zemi, kas atrodas aiz tām. Tikpat pašsaprotami, kā Rietumi jūtas iekšēji saistīti ar Amerikas Savienotajām Valstīm, tā Viduseiropas austrumdaļā dzīvojošās tautas, ja neņem vērā to virspusējās attiecības, jūtas iesakņojušās par nākotni sapņojošajā Eirāzijā. Zināms pamatnoskaņojums apvieno mazās Austrumviduseiropas tautas ar Krieviju, kā arī Ķīnu, Koreju un Japānu. Pastāv Rūdolda Šteinera pētījumi šajā jautājumā. Tie ir rosinājuši domas, kuras šeit tiks izklāstītas.

PROM NO RIETUMNIECISKĀS PAŠPĀRLIECINĀTĪBAS

Austrumviduseiropieši nebūt nejūtas Rietumu ideālu, priekšstatu par morāli un sapņu par cilvēka cieņu iedvesmoti. Izolētais, tikai sev dzīvojošais un sev tiesības pieprasošais cilvēks, kas Rietumos tiek uztverts kā varonis – vai tas ir ieroču apkarinātais Rednekss vai genderisma problēmu nodarbinātais vegāns, agnosticiski noskaņotais ekumēnists vai dzīvnieku aizsardzības aktīvis, kam nav savu bērnu –, šo ideālu pievilcību Austrumos zaudē. Tiem trūkst motivācijas spēka; tie neko nevar attaisnot. Austrumos var atrast daudz nihilistu, kurus šādi ideāli fascinē, bet tie ir apbrīnojami tukši un destruktīvi. Izrādās, ka mūsu centrālie vadmotīvi, kuri mums šķiet absolūti cēli, īstenībā ir saistīti ar noteiktu ģeogrāfisko situāciju. Tie nevar atstāt noteiktu reģionu, lai radikāli nemainītos arī kā parādība. Tas, ko mēs Rietumos iedomājamies kā patstāvīgu, suverēnu cilvēku sabiedrību, Austrumos šķiet egoistisku ākstu burzma, kuri neko nenožīmē apkārtējiem cilvēkiem un vēl jo mazāk īstenībai un pasaulei – kā izkrituši no pasaules kopsakarības. Tas ir kā lakmusa tests: iekrāsotais šķidrums sākumā ir sarkanīgs, pie kam no dažāda satura skābēm, un tad, šķērsojot kādu neredzamu robežu starp skābu un sārmainu stāvokli, no viena karotes apgrieziena glāzē viss tās saturs kļūst zilgans. Kā tas var būt? Acīmredzot, ūdens krāsa nav nekas absolūts. Tā rodas, pateicoties noteiktām attiecībām starp skābo un sārmaino elementu, tātad kam bezkrāsainam. Mēs kā Rietumu cilvēki vispār neuztveram šo fenomenu. Mēs netiekam laukā

no savas "skābās" vides, un tajā krāsas paliek ļoti stabilas. Kurš nekad nav pārkāpis iekšējo Austrumu robežu, tas nevar iedomāties pārvērtību spēku un reālo varu, ar kādu rietumnieciskie priekšstati tajā pārvēršas par ko citu. Ja cilvēks nespēj uztvert šo pārvērtību, kā lai viņš atbrīvojas no skaistās ticības, ka viņa Rietumos atzītie ideāli ir visskaistākie, vislabākie un vienīgie patiesie? Protams, tas ir nedaudz smieklīgi, ka tieši Rietumu ideoloģija, kas visas kultūras vērtības un formas uzskata par patvaļīgām konstrukcijām, tajā pašā laikā naivi un iedvesmoti tic, ka 'tiesības', 'to pieprasīšana' un 'brīvība no jebkādiem ierobežojumiem' nav tukšas, patvaļīgas konstrukcijas un ilūzijas, bet nenoliedzamas, gandrīz vai svētas vērtības, kas piešķir jēgu un cieņu visiem cilvēkiem...

UN AUSTRUMI?

Austrumu cilvēks pārdzīvo, ka Rietumu ideāli zaudē savu burvību viņa acīs, bet to vietā viņš spēj piedāvāt tikai ko visai nepilnīgu, lai arī viņam noderīgāku. Kas dara cilvēka esamību pietiekami vērtu, lai dzīvotu? Vai tu, Austrumu cilvēk, vari to noformulēt kādā jēdzienā? Tu redzi, kā Rietumu cilvēks ar saviem tiesību ideāliem būvē diferencētu, lielu un efektīvu sociālo mašīnu, kas izpilda tik daudz vēlmju. Vai arī tu to vari, Austrumu cilvēk? Tavi ideāli joprojām paliek miglaini, un tas, ko tu uzbūvē sociālā nozīmē, nespēj saglabāt formu. Tāds cilvēks, kādu tu to gribētu redzēt, vēl nepastāv. Tu gribi ko tādu, kā vēl nav! Labākais, pēc kā tu tiecies, ir kas tāds, ko tu nevari dabūt – ne domās, ne pēc spējām. Tas tevi nomāc un izraisa tevī kaunu. Salīdzinot ar Rietumiem, tu jūties kā noburts. Un tu gribētu ko mainīt: padzīt šo netikamo sajūtu, aizmirst to. Taču tas nelīdzēs.

Rūdolfs Šteiners pauda viedokli, ka no šīs principiālās nepilnības, kā arī no jūtas un gribu paralizējošā spiediena Austrumu cilvēks var atbrīvoties tikai garazinātniskas pašizziņas ceļā (GA 186). Tagadne vispār nav saprotama bez kā tāda, ko mēs šeit apzīmējam ar jaunu jēdzienu: **laikmetu plātņu tektonika** (*Plattentektonik der Zeitalter*). Alpus un Himalajus var izprast tikai tad, ja saprot, kā tālās Āfrikas un Indijas plātnes spiež uz Eirāzijas kontinentu. Kalni, kurus mēs redzam Arosā, joprojām ir pakļauti spiedienam, kas iedarbojas uz tiem cauri visai Āfrikai līdz pat Kapštatei. Tikpat vērienīgā laika izteiksmē ir jāuztver mūsdienu konfliktu un sadursmju zonas. Sevī noslēgti laika veidojumi, līdzīgi laikmetu ētermiesām, savstarpēji pārbīdās un aizķīlējas cits citā, izpaužoties mūslaiku negatīvās parādībās. Lai varētu izskaidrot atsevišķu procesu norises, vajadzētu izprast šīs kontinentālās laika plātnes un to kustības virzienus.

Līdztekus pašreizējam laikmetam Šteiners izcēla divus citus laika veidojumus, kuri nepastarpināti iedarbojas uz mūsu laiku. Pašreizējo laikmetu pārklāj divi laika fantomi, kuri bīdās no Rietumiem un no Austrumiem viens otram pretī. Rietumu fantomu Šteiners sauc par 'Romas impērijas spoku', savukārt Austrumu fantomu viņš redz kā nākamā brālības laikmeta priekšteci, kas nolemj cilvēkus palikt nepilnīgiem salīdzinājumā ar viņu prasībām. Pārklājot aktuālo laikmetu, abi šie neregulārie civilizācijas impulsi iebīdās mūsdienu dzīvē, un Viduseiropā tie saduras.

PAGĀTNES PLĀTNE UN NĀKOTNES SPIEDIENS

Vai mēs varam uz mirkli izkāpt no savas rietumnieciskās apziņas un nolikt to savā priekšā? Ja mums tas izdotos, mēs ieraudzītu juridiski-militāras antīkās kultūras idealizētu spoku. Tas darbojas no Amerikas līdz pat Eiropai. Lai to ieraudzītu, ir jāizprot tiesību būtība. Kas atšķir tiesības no 'vienkārša' garīgi-morāla aicinājuma? Aiz tiesībām stāv vara, kas ir gatava panākt to ievērošanu ar spēku. Tādēļ tiesiskais un militārais elements veido vienu veselumu. Tas bija Romas impērijas panākums: pa perfekti veidotām ielām cauri visai Romas impērijai soļoja visur klātesošā, neuzvaramā romiešu armija. Tā balstīja romiešu tiesības. Tās pastāvēja vienkāršā, tieši saprotamā valodā un domāšanas veidā, kāds nepieciešams virsniekam, lai nodotu savas pavēles. Un tas pats attiecas uz visā pārējām dzīves jomām. Likumu saturu vēl šodien sauc par "likumu pavēlēm" (*Rechtsbefehle*).

Mūsdienās trīs Romas impērijas atdarinājumus var atpazīt šādās Rietumeiropas lielvarās: Spānijas-Portugāles, Francijas un Anglijas. Militārā racionalitāte, kas izpaudās ārišķībā, noteica to domāšanu un izaugsmi. Vēlāk visas šīs lielvaras mantoja Amerika un ārēji racionālo domāšanu noveda līdz nerasniedzamiem augstumiem, tāpat kā globālo militārās varas klātesamību visā pasaulē. Varas iegūšanā virs Zemes ar to neviens nevar līdzināties. Rietumu cilvēku jūtas un sociālie instinkti balstās šajā varā. Tas izpaužas, starp citu, vecmodīgās cilvēkmīlestības reliģijas vietā ienākušajā cilvēktiesību reliģijā.

Cik ļoti atšķiras cilvēku jūtas Austrumos! Kamēr Rietumi var balstīties uz to, kas **vienmēr ir bijis**, tikmēr Austrumiem jāiztur pastāvīga konfrontācija ar to, kā **vēl nav!** Romas gars civilizētajiem reģioniem, kuros tas ienāk, dāvina savu pārliecinošo fiziski-militāro intelektualitāti. Pavisam atšķirīgi rīkojas nākotnes gars Austrumu laika plātnē. Tas nedāvina, jo vēl nespēj, tikai pieprasa un spiež uz gribu: "Jums vajadzētu! Jums būtu jādara! Vai jūs neredzat, kas patiešām ir vajadzīgs?" Tas jūt, ka jārodas brālības kultūrai, brīvprātīgai sadarbībai, bet cilvēciskās spējas, kas tam nepieciešamas, ir attīstītas tikai pa pusei. Gribā neskaidri bangojošais un spiedošais vairs nebūtu tik mokošs, ja tas tiktu pacelts apziņā un saprasts, bet to var, tikai studējot vēsturi ar garazinātnes līdzekļiem, tai skaitā garazinātnisko futuroloģiju.

Pretī viņa tiesības ievērot pieprasojamam Rietumu cilvēkam dabiskā kārtā nostājas tā prettēls, proti, savus pienākumus meklējošs sociāli norūpējies cilvēks – cilvēks, kurš savu Es vispār spēj atrast, tikai brīvi uzņemoties uzdevumus un atbildību par citiem. Sociālais cilvēks pārdzīvo sevi kā atsevišķu skaņu kopējā tekstā: katra atsevišķā, īpašā skaņa valodas mākslas darbā nes līdzīgu visa teksta jēgu. Viņš ienes savu elementu veselumā, atrodoties konkrētajā vietā, tikai sev raksturīgā veidā. Pats par sevi, bez iesaistīšanās veselumā, viņš nav nekas.

Šādi, Rietumu ideālu radītie nākotnes tēli, Rietumu 'citādība', ja saprot to un novēro tās iekšējo dzīvi, garazinātnei jāizveido Austrumu laika plātnei. Nesaprastās gribas impresijas nomāc Austrumu cilvēku dvēseli, paralizē viņu gribu, iedzen sava veida depresijā. Bet, ja uzdevums tiks saprasts, griba tiks atbrīvota. Ja to apzinās, tas ļauj ar ierobežotu sapratni un ierobežotām spējām sasniegt šodien iespējamus panākumus, un gribai nav nekā labvēlīgāka, kā, pateicoties pareiziem

sasniedzumiem, saaugt ar pasauli. Šis uzdevums garazinātnei jāizpilda ne tikai dēļ slāvu tautām. Nākamā sociālā kultūra gatavojas arī ķīniešu un japāņu dvēselēs, un visā augšējā Eirāzijā. Par to runāja arī Rūdolfs Šteiners.

Garazinātnei kā aktuālam mūsdienu kultūras faktoram ir jāizpilda pienākums arī pret Rietumiem. Tas gan nav tik skaists kā pienākums pret Austrumiem. Taču, ja Rietumu cilvēkam izdosies veco spokaino inteliģenci pacelt apziņā, tā varēs atbrīvoties no saistības ar zemišķo un Novalisa vārdiem sacīt: "Zemes gars, tavs laiks ir beidzies!"

KAS MOTIVĒ AUSTRUMVIDUSEIROPIEŠUS?

Atgriezīsimies pie sākuma. Austrumviduseiropas zemes arvien noteiktāk atbrīvojas no Rietumu (ES) ideoloģiskā diktāta. Šajās zemēs cilvēki jūt to, kas izsakāms ļoti vienkāršos vārdos: 'Lai attīstītu sociālo cilvēciskumu (brālību), ir nepieciešami reliģisko kopienu, tautības un ģimenes apvalki.' Viņiem ir vajadzīgas šīs kopienas kā sociālie trauki. Trīs dvēseles garu vadībā viņi vingrina brīvas sadarbības spējas jeb nākamo sociālo cilvēciskumu: arhaji viņus māca reliģiskās kopienās, erceņģeļi - tautu kopienās, bet eņģeļi - ģimenēs un citās liktenīgās kopienās. Rietumu cilvēks neredz, ka visi trīs veidi ir kopienas, kurās tiek piekopti beznosacījuma dāvinājumi. Šādi piedaloties sabiedriskajā dzīvē, dāvinātāji piedzīvo, kas no dāvinājumu plūsmas attīstās.

Austrumu cilvēkam jānoskatās uz to, kā Rietumu cilvēce atsakās no šīm kopienām-apvalkiem, tos pārrauj un sagrauj. Rietumiem netiek pastāvīga dāvināšana, tie visur, kur vien var, meklē *win-win* situācijas. Ar tiesisko domāšanu vienmēr var aprēķināt ieguvumus un zaudējumus. Brīvās dāvanas, kuras pazīst arī Rietumos, cilvēki labprāt sūta kaut kur tālu, anonīmi un bez individuālas attieksmes. Kas ar šīm dāvanām notiek tālāk, "brīvais" cilvēks nemaz negrib zināt, jo iekšēja līdzdalība viņā rada nevēlamu saikni ar apdāvināto. Labdarībai Rietumos jānotiek tā, lai radītu pēc iespējas mazāk saišu. Tai jānodrošina un jāveicina arvien lielāka nošķirtība.

Reliģisko, tautisko un ģimenisko sociālo apvalku sagraušanu Austrumu cilvēks uztver kā eksistenciālus draudus. Šajā Rietumu eksperimentā viņš zaudētu savu darbnīcu, laboratoriju, kurā viņš strādā nākotnei. Pazaudējis savu nākotni, viņš pazaudēs arī to, kas viņam šodien, negatavajā tagadnē, nodrošina cieņu. Rietumu cilvēks pārdzīvo savu augšupeju iekšējā Es kāpinājumā, Austrumu cilvēks - satverot savas vides Es. Šis teikums var izklausīties kā tukša frāze, taču frāzētas ir jēgpilns tam, kurš strādā, lai saprastu to katrā atsevišķā dzīves situācijā.

Martin Barkhoff, Auf der anderen Zeitscholle; Das Goetheanum Nr. 8/2016.

Martins Barkhofs bijušais advokāts un "Das Geutheanum" galvenais redaktors. Pašlaik strādā galvenokārt Pekinā, vadot antroposofisko studiju gadu un valdorfskolotāju izglītību. Viņš regulāri pasniedz antroposofiju Krievijā un intensīvi sadarbojas ar čehu un poļu kolēģiem dziedinošās pedagoģijas jomā.